

КРИМІНАЛЬНО ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Анотація. В тезах досліджено злочини проти життя і здоров'я, вчинені щодо дітей. Здійснено їх систематизація та визначено особливості кримінальної відповідальності за дії, що посягають на життя і здоров'я дітей.

Ключові слова: дитина, дитинство, права та інтереси дітей, малолітні, неповнолітні, злочин, кримінальна відповідальність за злочини, вчинені щодо дітей.

Abstract: The theses investigate crimes against life and health committed against children. Their systematization was carried out and the features of criminal responsibility for actions that encroach on the life and health of children were determined.

Різними галузями вітчизняного законодавства передбачено захист прав та законних інтересів дітей, а саме: адміністративному, трудовому, кримінальному та інших, але данні офіційної статистики свідчать про збільшення кількості посягань на життя та здоров'я дітей. І саме це обумовлює актуальність досліджуваної проблеми.

Правова охорона дітей здійснюється через встановлення відповідальності за злочини проти них та надання спеціального правового статусу дітям, які вчинили злочини (застосування окремих видів покарань та їх скорочені строки, застосування примусових заходів виховного характеру тощо). Інститут кримінальної відповідальності є одним із засобів правового захисту прав та інтересів дитини від протиправних посягань, причому тих, які потребують достатньо суворой реакції держави, - для досягнення цілей кари та виправлення осіб, які вчинили злочини проти дитини, а також для попередження нових злочинів [1].

Згідно Конституції України, а саме ст. 21 усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними, ст. 22 визначено, що права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Ст. 23 Основного закону передбачено, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. А ст. 24 Конституції України гарантує, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом [2].

Крім того, відповідно Закону України «Про охорону дитинства», а саме ст. 1, в якій роз'яснюється, що дитинство - період розвитку людини до досягнення повноліття; охорона дитинства - система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав [3].

Важливу роль у захисті прав та законних інтересів дітей, відіграє кримінальне

законодавство, що забезпечує захист прав і законних інтересів дітей (малолітніх та неповнолітніх) від протиправних та злочинних посягань, а саме:

1) злочини вчинені щодо новонародженої дитини – ст. 117 (умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини); ч. 2 ст. 135 (залишення в небезпеці, вчинене матір'ю стосовно новонародженої дитини, якщо матір не перебувала в обумовленому пологами стані); ст. 148 (підміна дитини);

2) злочини вчинені щодо малолітніх – п. 2 ч. 2 ст. 115 (умисне вбивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності); ч. 1 ст. 135 (завідоме залишення без допомоги особи, яка перебувала в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство); ч. 2 ст. 136 (ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, при можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан дитини належним установам чи особам); ч. 2 ст. 146 (незаконне позбавлення волі або викрадання людини, вчинене щодо малолітнього); ч. 4 ст. 152 (звальтування малолітньої чи малолітнього); ч. 3 ст. 153 (насилницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене щодо малолітньої чи малолітнього); ч. 2 ст. 156 (розбещення неповнолітніх, вчинене щодо малолітньої особи); ч. 2 ст. 299 (жорстоке поводження з тваринами, вчинене у присутності малолітнього); ч. 3 ст. 307 (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинене із залученням малолітнього або щодо малолітнього);

3) злочини вчинені щодо осіб, які не досягли віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування – ст. 150 (експлуатація дітей);

4) злочини вчинені щодо осіб, які не досягли статевої зрілості – ч. 1 ст. 155 (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості);

5) злочини вчинені щодо осіб, які не досягли 16-річного віку – ч. 1 ст. 156 (розбещення неповнолітніх);

6) злочини вчинені щодо неповнолітніх або непрацездатних дітей – ст. 164 (ухилення від сплати аліментів на утримання дітей);

7) злочини вчинені щодо неповнолітніх – ч. 3 ст. 120 (доведення до самогубства, якщо воно було вчинено щодо неповнолітнього); ч. 3 ст. 130 (зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, вчинене щодо неповнолітнього); ч. 2 ст. 133 (зараження венеричною хворобою, вчинене щодо неповнолітнього); ст. 137 (неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей); ч. 2 ст. 140 (неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, якщо воно спричинило тяжкі наслідки неповнолітньому); ст. 141 (порушення прав пацієнта, стосовно неповнолітнього); ч. 2 ст. 142 (незаконне проведення дослідів над людиною, вчинене щодо неповнолітнього); ч. 2 ст. 144 (насилницьке донорство, вчинене щодо неповнолітнього); ч. 2 ст. 147 (захоплення заручників, вчинене щодо неповнолітнього); ч. 2, ч. 3 ст. 149 (торгівля людьми або інша незаконна угода, щодо неповнолітнього та щодо малолітнього); ч. 3 ст. 152 (звальтування неповнолітньої чи неповнолітнього); ч. 2 ст. 153 (насилницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене щодо неповнолітньої та неповнолітнього); ч. 2 ст. 155 (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості); ч. 2 ст. 156 (розбещення неповнолітніх); ст. 164 (ухилення від сплати аліментів на утримання дітей); ст. 166 (злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування); ст. 167 (зловживання опікунськими правами); ст. 168 (розголошення таємниці усиновлення (удочеріння); ст. 169 (незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння); ч. 2 ст. 172 (грубе порушення законодавства про працю, вчинене щодо неповнолітнього); ч. 2 ст. 181 (посягання на здоров'я людей під приводом проповідання релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів, вчинене щодо групи неповнолітніх); ч. 2, ч. 3 ст. 300 (введення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію); ч. 2, ч. 3 ст. 301 (введення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів); ч. 3 ст. 302 (створення або утримання місць розпусти і звідництво, вчинені із залученням неповнолітнього); ч. 3 ст. 303 (сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією, вчинені щодо неповнолітнього); ст. 304 (втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність); ч. 2 ст. 307 (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинене із залученням неповнолітнього); ч. 3 ст. 309 (незаконне виробництво, виготовлення,

придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту, вчинене із залученням неповнолітнього); ч. 3 ст. 314 (незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинене щодо неповнолітніх); ч. 2 ст. 315 (схилення до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинене щодо неповнолітнього); ч. 2 ст. 317 (організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинені із залученням неповнолітніх); ст. 323 (спонування неповнолітніх до застосування допінгу); ст. 324 (схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів); ч. 1 ст. 442 (геноцид) [4].

Метою державної системи охорони правопорядку України (ст. 50 Кримінального кодексу України) є не тільки покарання за вчинений злочин, а й виправлення засуджених, перевиховання та запобігання вчиненню ними нових злочинів. Щодо неповнолітніх, які порушили закон, широко використовується практика звільнення від відбування покарання з випробуванням, застосування примусових заходів виховного характеру, звільнення від кримінальної відповідальності, адміністративного покарання. Неповнолітній, який вчинив злочин невеликої або середньої тяжкості, може бути звільнений судом від покарання у разі широкого кааяття та подальшої бездоганної поведінки. Тоді до нього застосовуються примусові заходи виховного характеру, передбачені п. 2 ст. 105 Кримінального кодексу України: застереження; обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; передача його під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання; покладення на неповнолітнього, який досяг 15-річного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків; направлення неповнолітнього до спеціального навчально-виховного закладу для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років.

До кримінальної відповідальності притягуються неповнолітні, яким на момент вчинення злочину виповнилося 16 років. Неповнолітні від 14 до 16 років підлягають кримінальній відповідальності, зокрема, за вбивство, умисне заподіяння тілесних ушкоджень, звалтування, крадіжку, грабїж, розбїй та злісне хуліганство.

Відповідно до ст. 63 КК України покарання у вигляді позбавлення волі може застосовуватися на строк від одного до 15 років залежно від тяжкості злочину. Засуджені, які досягли 18-річного віку, для подальшого відбування покарання переводяться до виправно-трудових колоній загального або посиленого режиму. Однак з метою соціального захисту неповнолітніх ст. 148 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачає закріплення результатів виправлення, завершення загальноосвітнього або професійно-технічного навчання засуджені, які досягли вісімнадцятирічного віку, можуть бути залишені у виховній колонії до закінчення строку покарання, але не довше ніж до досягнення ними двадцяти двох років. Також ч. 2 ст. 148 передбачає, що залишення засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку, у виховній колонії проводиться за рішенням педагогічної ради постановою начальника колонії, погодженою із службою у справах дітей [5].

Усього у чинному кодексі України закріплено 53 склади злочинів проти прав та законних інтересів дитини, в той час як попередній Кримінальний кодекс 1960 р. налічував не більше 15. Це свідчить про суттєве розширення сфери захисту прав дитини на сучасному етапі. Не зважаючи на ретельне закріплення прав та законних інтересів дитини, існують проблеми в системі захисту, що підтверджується офіційною статистикою. Так останні роки відбувається збільшення злочинів, а саме: – ст. 150-1 КК України вчинено у 2015 р. – 5 кримінальних правопорушень, то у 2016 р. – 3; за ч. 1 ст. 155 КК вчинено у 2015 р. – 13, а у 2016 р. – 10; ч. 2 ст. 156 КК вчинено у 2015 – 41, у 2016 р. – 38; ст. 166 КК у 2015 – 31, 2016 р. – 48; ч. 2 ст. 137 КК у 2015 р. – 6, у 2016 р. – 5; ст. 117 КК у 2015 р. – 10, 2016 рік – 7; ст. 135 КК у 2015 р. – 18, у 2016 р. – 21; ч. 1 ст. 304 КК у 2015 р. – 77, у 2016 р. – 155; ч. 2 у 2015 р. – 27, у 2016 р. 47[6].

Зокрема, вчинення злочину щодо малолітнього або з використанням малолітнього (п. 6, п. 9 ст. 67) є обставиною, що обтяжує покарання, та кваліфікаційною ознакою злочинів, передбачених п. 2 ч. 2 ст. 115, ч. 1 ст. 135, ч. 2 ст. 136, ч. 2 ст. 146 КК України [4].

Однак деякі норми Кримінального кодексу України взагалі не передбачають особливого правового захисту дитини (ст. 121 (умисне тяжке тілесне ушкодження), ст. 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження), ст. 125 (умисне легке тілесне ушкодження), ст. 126 (побої та мордування), ст. 127 (катування), ст. 129 (погроза вбивством), ст. 143 (порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини)). Такі злочини, як умисні тілесні

ушкодження, побої і мордування, катування, погроза вбивством, порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини є особливо небезпечними для дитини, тому що можуть зашкодити її нормальному фізичному розвитку, завдати фізичних чи моральних страждань, тому закон повинен передбачати більш суворе покарання за скоєння подібних злочинів [7].

Якщо ж дивитись та оцінювати з іншого боку, то діти, які вчинили злочини, держава повинна захищати, таким чином попереджуючи наступні злочини особи, яка ще недостатньо сформувалася як особистість.

У зв'язку з чим удосконалення кримінального законодавства, право-кримінальної практики та внесення деяких коректив до них є необхідним, це сприятиме виконанню Українською державою важливого завдання – втілювати в життя права дитини в повному обсязі, забезпечувати її моральний, фізичний, інтелектуальний, духовний і соціальний розвиток і надавати дітям належний правовий захист.

Список використаних джерел:

1. Сторчак Н.А. Питання кримінально-правового захисту інтересів дітей за чинним законодавством України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radnuk.info/statti/229-kriminal-pravo/15322-2011-01-23-01-19-46.html> .
2. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>.
3. Закон України «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/ed20110710/page>
4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Кримінально-виконавчий кодекс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/print>.
6. Офіційний сайт Національної поліції [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/category/46874>.
7. Освітній портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/articles/63.html>.

Міністерство освіти і науки України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ЗЛОЧИННІСТЬ

У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Матеріали XVI Всеукраїнської кримінологічної
конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених

(м. Харків, 12 грудня 2017 р.)

За загальною редакцією
професора *А. П. Гетьмана* і професора *Б. М. Головкина*

Харків
«Право»
2017

УДК 343.9.01:005.44
ББК 67.61я431
3-68

Редакційна колегія:
проф. А. П. Гетьман;
проф. Б. М. Головкін;
канд. юрид. наук, доц. О. В. Ткачова,
канд. юрид. наук, ас. О. В. Таволжанський,
канд. юрид. наук, ас. Н. В. Сметаніна,
канд. юрид. наук, ас. К. Д. Кулик,
канд. юрид. наук, ас. О. О. Шуміло,
ст. лаб. К. С. Остапко

3-68 **Злочинність** у глобалізованому світі : матеріали XVI Всеукр.
кримінол. конф. для студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Хар-
ків, 12 груд. 2017 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана і Б. М. Головкіна. –
Харків : Право, 2017. – 420 с.

ISBN 978-966-937-307-6

ISBN 978-966-937-307-6

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2017
© Оформлення. Видавництво «Право», 2017